

ATT LEVA MED

Rovdjur

Handledning

Att leva med rovdjur –Handledning

Innehållsförteckning

1. Om konsten att leva med rovdjur	3
2. Så här använder du materialet	4
3. Metoder	4
3.1 Det levande samtalet	4
3.2 Handledarrollen	5
3.3 Generellt om värderingsövningar	6
3.4 Olika typer av värderingsövningar	7
3.5 Aktivt lyssnande	9
3.6 Att lära in ute	9
3.7 Att undersöka och forska	10
3.8 Projektarbete	11
3.9 Dokumentation – uppföljning	11
4. Inledande övningar	12
5. Arbetsområden	16
5.1 Rädsla och rovdjur	16
5.2 Rovdjuren	18
5.3 Jakt och rovdjur	19
5.4 Tamdjur och rovdjur	22
5.5 Rennäring och rovdjur	25
5.6 Demokrati och rovdjur	26
5.7 Möjligheter med rovdjur	29
6. Förslag på informationskällor	30

Författare:

Gunilla Eriksson, Högskolan i Karlstad
Helge Sonntag, Naturskolan Vassbo
Kjell Westerdahl, Mora folkhögskola

Projektledning och redaktion:

Gunilla Elsässer, Världsnaturfonden WWF
Agneta Larsson, Studieförbundet Mitt
Lotta Samuelson, Världsnaturfonden WWF
© Världsnaturfonden WWF, 2002

Tecknade illustrationer:

Staffan Göransson
Peter Varhelyi (Rovdjursvinjetter)

Omslagscollage:

Mats Ericson: varg, björn samt högerspalt
Karin Ericson: högerspalt
Magnus Elander: järv, lo samt älgjägare

Världsnaturfonden WWF

Ulriksdals Slott
170 81 Solna
Tel: 08 - 624 74 00
Fax: 08 - 85 13 29
E-post: info@wwf.se
Hemsida: www.wwf.se

1 Om konsten att leva med rovdjur

Få ämnen debatteras så livligt som rovdjuren. I lokalpressen i områden där det idag finns varg och björn kan man ofta läsa insändare eller rapporter om olika problem som antingen uppstått eller befaras uppstå till följd av rovdjurens närvaro. Emellanåt skrivs också om den rika upplevelse det är att se, eller förnimma närvaron av en varg, en björn, ett lodjur eller en järv i markerna där vi strövar.

Sverige har skrivit på internationella överenskommelser där vi har förbundit oss att ta vårt fulla ansvar för alla de arter som förekommer naturligt här. Sedan mars 2001 har vi en nationell rovdjurspolitik med målsättning att de stora rovdjuren långsiktigt ska bevaras i den svenska faunan.

Utmaningen nu är att våga ge rovdjuren tillräckligt med utrymme. Vi har i stora delar av Sverige under det senaste århundradet vant oss vid att leva utan rovdjur, och skapat rutiner i vår näring och vardag som inte tar hänsyn till rovdjurens närvaro. Vi behöver vänja oss på nytt, göra upp rutiner som minskar risken för rovdjursangrepp på tamdjur och se till att staten kompenserar förluster med skälig ersättning.

För att kunna leva tillsammans med de stora rovdjuren måste vi hjälpas åt att analysera vilka problem som kan uppstå och hur vi bäst löser dem. Många av oss känner oro och rädsla, ofta på grund av att vi vet för lite om de här djuren. Det krävs också att vi funderar över vad det finns för positiva effekter av rovdjur i vårt land.

För WWF är livskraftiga rovdjursstammar naturliga och positiva inslag i naturen. Rovdjuren är en resurs och inte bara ett problem. Den positiva känslan av att veta att markerna vi strövar genom också rymmer stora rovdjur uttrycks av många men är svår att uppskatta i ekonomiska termer. Däremot kan livskraftiga rovdjursstammar ha både ett känslomässigt och ett ekonomiskt värde som jaktbart vilt och för turist-

sektorn. Att få se lospår, höra en vargflock yla, eller skymta en björn är en dröm för många, såväl svenskar som besökare i vårt land. Detta kan användas i turistindustrin om det görs på rätt sätt, det vill säga småskaligt och med stor hänsyn till och med respekt för djuren.

Samtidigt har WWF respekt för att de stora rovdjursarterna orsakar problem och menar att rovdjursförvaltning är en balansgång mellan biologiska, juridiska och praktiska frågor.

I ett globalt perspektiv är inte någon av ”de fyra stora” – björn, varg, järv eller lodjur – utrotningshotade. Så kommer situationen förhoppningsvis att förbli – om varje land som bebos av en eller flera av de här arterna tar sitt ansvar. Vissa länder har svårare än andra att ta detta ansvar. Om ett glest befolkat och rikt land som Sverige inte har plats för de rovdjur som hör till vår fauna, vilket land i världen ska då ha plats för de stora rovdjur som bebor vår jord? Vi kan ju inte begära att man i Indien ska se till att tigern överlever, eller att Kina ska spara livsrum åt jättepandan, om vi inte först ”ser om vårt eget hus”.

Studiefremjandet och Världsnaturfonden har en gemensam ambition att öka kunskapen om björn, lo, järv, varg och kungsörn, och vilka möjligheter det finns att dela livsrum med dem. Ju mer vi vet om rovdjuren, deras biologi, antal och levnadssätt, desto bättre kan vi nyansera vår oro och arbeta konstruktivt med skadeförebyggande åtgärder.

Studiematerialet vill visa att det går att ”leva med rovdjur” och ge exempel på skadeförebyggande åtgärder och kompensationsystem som finns idag. Det finns vissa problem med att dela livsrummet med stora rovdjur; utmaningen är att hitta lösningar på problemen.

2 Så här använder du materialet

Var vi än lever och vad vi än gör så tar vi alla beslut som får effekter på miljön. Målet är att dessa beslut ska vara underbyggda av kunskap, insikt och handlingsförmåga. Detta kräver utbildning för en mer hållbar framtid, en livslång process som uppmuntrar människor att väcka frågor, utforska, undersöka och söka lösningar till de olika frågor som rör vår miljö och vårt samhälle. Rovdjur är en del av vår miljö och vi måste hitta framkomliga vägar att leva med dem. Vi hoppas att materialet ska vara ett bra verktyg i arbetet kring detta.

Den här handledningen vänder sig till dig som är lärare eller studiecirkelledare. Syftet med handledningen är att ge stöd i din roll som handledare, att föreslå metodik och konkreta aktiviteter. Materialet vänder sig till en bred målgrupp, från barn till vuxna. Det ger förslag på hur man kan arbeta med olika frågeställningar och aktiviteter. Vi har valt att inte sortera aktiviteterna efter åldersgrupp, utan du som handledare avgör bäst vad som passar den grupp du arbetar med.

I nästkommande avsnitt ges generella rekommendationer kring hur man kan handleda gruppen och vilka metoder som kan vara lämpliga. Rovdjursfrågor är ett område laddat med många känslor, tankar och åsikter som bottnar mycket i vilka värderingar man har. Därför har vi valt att särskilt lyfta fram värderingsövningar som lämpliga metoder.

Därefter följer ett avsnitt med förslag på inledande övningar. När man möter en ny grupp eller tar upp frågan för första gången är det viktigt att först ta reda på vilka frågor som känns mest angelägna att arbeta vidare med och vilka förkunskaper det finns.

Sedan föreslår vi ett antal arbetsområden. Dessa representerar ett antal kärnfrågor som är heta i rovdjursdebatten. Chansen att någon av just dessa frågor kommer fram under de inledande övningarna är ganska stor, och då kan man arbeta vidare inom något av dessa områden. Många av frågorna går också in i varandra. Avslutningsvis är det viktigt att blicka framåt. Vilka möjligheter och lösningar finns det?

Lycka till med arbetet!

3 Metoder

3.1 Det levande samtalet

Rovdjursfrågan är en av de frågor som engagerar oss svenskar mycket. Ingen har undgått debatten om rovdjurens vara eller icke vara, samt i vilka områden det ska få finnas rovdjur. Många har en klart uttalad mening, för eller emot.

Debatten har varit, och är fortfarande väldigt intensiv. Säg ”–Varg” och den du talar med kommer i de allra flesta fall ha sin åsikt klar – förespråkare eller motståndare.

Att handleda en studiecirkel eller ett antal lektioner om att leva i områden som också rymmer rovdjur, är med andra ord ingen lätt uppgift, och många kanske tvekar inför ett sådant ansvar.

Frågan måste dock bearbetas. Rovdjuren finns i vårt land, och stammarna av lo, varg och björn ökar just nu. Dessutom har vår riksdag slagit fast att Sverige skall hysa långsiktigt livskraftiga stammar av lo, varg, järv, björn och kungsörn, ett beslut som både natur- och jaktvårdsorganisationerna i landet står bakom.

Det är en utmaning när kanske en del deltagare/elever har direkt motsatta åsikter i frågan. Kanske är det i en sådan situation inte möjligt att enas, kanske är det heller inte ens önskvärt? Syftet med arbetet kan istället vara att låta alla åsikter, synpunkter och perspektiv komma fram och att sträva efter respekt för var och ens tankar och känslor.

Det allra viktigaste är att människor med olika åsikter kan sätta sig ned och berätta om sina egna erfarenheter, hur de ser på sin situation, sin oro, sina rädslor och sina förhoppningar.

Att lyssna på varandra och försöka sätta sig in i andra människors tankar, åsikter och kunskaper. Inte nödvändigtvis helt ändra sin egen åsikt i frågorna, men försöka att förstå hur andra människor tänker och tycker.

Låta alla komma till tals, låta alla förstå att deras tankar är lika viktiga som andras, att lyssna och

framför allt respektera varandra som människor. Då kan grunderna till ett positivt lärande läggas, ett lärande där man så småningom kan komma fram till gemensamma, konstruktiva resultat.

Att föra ett levande samtal!

3.2 Handledarrollen

Som handledare är det här ämnesområdet svårt att fånga in då det är laddat av attityder och värderingar, men också tacksamt eftersom det engagerar. De allra flesta har tankar, känslor och erfarenheter som på ett eller annat sätt är knutna till något eller några rovdjur.

Att leva med rovdjur syftar mer till att tillåta dessa tankar och känslor att komma fram i samband med kunskapsinhämtning, än att föreskriva och undervisa om vissa enstaka fakta. Eftersom det är ett kontroversiellt område där många åsikter möts och bryts mot varandra kan det vara bra att använda metoder som tillåter stor delaktighet och inflytande av eleverna/deltagarna. Det innebär också att handledarrollen blir mycket av att handleda elevernas/deltagarnas kunskapsinhämtande, att man hjälper till med att strukturera och organisera arbetet. Det innebär också att man som ledare är passivt aktiv, dvs man är observant på hur läroprocessen framskrider och ingriper och stödjer denna då det behövs.

Att arbeta med kunskapsfält som innehåller mycket av attityder och värderingar kräver ett tillitsfullt klimat i gruppen och en god relation mellan ledare och grupp.

Värderingsövningar kommer inte att fungera om gruppen inte har en öppen attityd och respekt för varje individ i gruppen. Om gruppen är trygg kommer värderingsövningarna att bli goda redskap för individ och grupp att öka medvetenheten om egna och andras värderingar, vilket är en grundläggande förutsättning för att kunna påverka och förändra attityder och värderingar.

Om man anser att gruppen inte riktigt har den öppenhet man önskar, kan det vara klokt att börja med övningar i att lyssna, förmågan att lyssna, förmågan att respektera varandra och ta hänsyn till det.

En annan viktig förutsättning är att värderingsövningar sätts in i ett sammanhang och att man arbetar på detta sätt kontinuerligt. Annars stannar det vid något

som inte tas på riktigt allvar och som något udda inslag i vardagen.

Målsättningen bör vara att skapa den värderingsövning man själv finner lämplig i sammanhanget. Innan man når dit kan det vara klokt att använda färdiga exempel för att få ökad erfarenhet både i gruppen och som ledare.

Det är viktigt att klargöra hur man tänker förhålla sig som ledare. Antingen är jag med i övningarna och tar då ställning fullt ut precis som deltagarna, eller så är jag det inte och förhåller mig helt neutral.

För dig som arbetar med yngre barn kan det vara klokt att inte delta, då barnen ofta påverkas av ledarens ställningstagande. Då blir det av största vikt att förhålla sig neutral i reflektionen kring barnens ställningstagande för att understryka att det inte finns något rätt eller fel. För små barn kan det räcka med ledarens nästan osynliga nick som bekräftelse till någons svar, det blir en bekräftelse på vad ledaren tyckte. Barn är väl tränade att koda vad ledaren uppskattar eller inte uppskattar.

Foto: Ola Jennersten (taget i hägn)

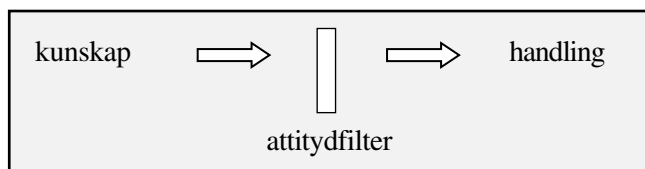

3.3 Generellt om värderingsövningar

Värderingsövningar används i syfte att nå människors attityder och värderingar. Varje dag möter vi alla en mängd olika situationer som tvingar oss till eftertanke och till beslut. Allt vi gör grundas i medvetna eller omedvetna övertygelser. I vardagen kan det vara frågor om klädsel, vänner, fritidsintressen, yrke, politik m.m. Dagens samhälle kräver mer aktiva ställningstaganden av oss. Tidigare hade kyrka, skola och familj en likartad hållning i attityder och värderingar. Idag finns helt andra påverkansfaktorer i media, musik, internationalisering m.m. Många av våra livs- och framtidsfrågor innehåller djupa värderingar som bland annat är påverkade av vår uppväxt och vår fostran. Det är inte alltid som vi är medvetna om vilka attityder och värderingar vi har, än mindre hur de styr våra handlingar.

Inom avgränsade kunskapsfält är det ofta tillräckligt med god faktakunskap för att påverka handlingar. Men i kunskapsområden av tvärvetenskaplig karaktär räcker det inte alltid med att tillgodogöra sig fakta för att nå förändrade handlingsmönster.

Ett enkelt och vardagligt exempel är bilkörning. Det råder i dag stor kunskap om hur bilar och bilarnas utsläpp påverkar vår miljö, alldeles tillräckligt med kunskap för att vi borde ändra handlingsmönster till att åka exempelvis mer tåg. Men andra perspektiv komplicerar bilden. Det kan för några innebära en känsla av frihet att ta bilen, för andra är själva körglädjen det avgörande och så vidare. Vi har attityder och värderingar till bilkörning som inte ryms inom faktakunskap. Trots att faktakunskaper finns så ”filtreras” dessa genom vårt ”attitydfilter” och först när de gjort det utmynnans helheten i en handling.

Syftet med att arbeta med värderingsmetodik är att varje individ når en aktiv värdering.

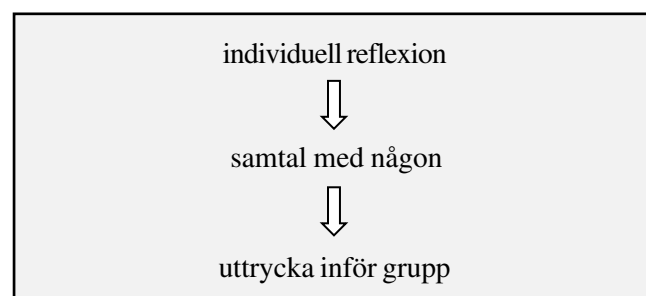
Aktiv värdering:

- ett medvetet val med hänsyn taget till olika alternativ och konsekvenser
- ett val vi är nöjda med och stolta över
- ett val vi handlar efter och ofta upprepar

Att påverka attityder och värderingar kan ta lång tid och det är endast individen själv som visar sin eventuella förändrade attityd genom en förändrad åsikt eller handling. Det första steget kan många gånger vara att bli medveten om sina egna åsikter och handlingar och vad som styr dessa. Där kan värderingsövningar vara en hjälp på det sättet att det är övningar som tydliggör hur man tänker och tycker om vissa frågor.

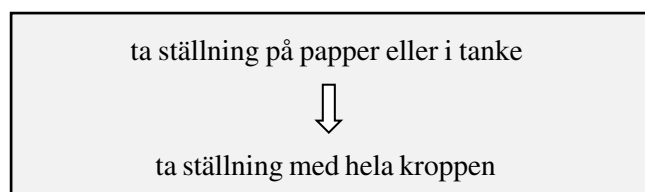
Det är av pedagogiskt värde att låta syftet med värderingsövningar stanna vid just att öka individens egen medvetenhet. Ett klart syfte om en önskad påverkan skapar lätt försvarsmekanismer och även blockeringar. Därför är det en grundregel, för den som ska arbeta med värderingsmetodik, att inga svar är rätt eller fel. Allas rätt till den egna tanken och åsikten är första villkoret för att ens vilja eller våga uttrycka en attityd eller värdering. Deltagandet är också alltid frivilligt.

Nästa steg är att uttrycka sina tankar till någon annan, att kommunicera dem, kanske bara till någon annan istället för inför en stor grupp.

Det finns olika typer av värderingsövningar som kan användas i dessa olika steg.

Några innebär att ta ställning med reflektion och kanske egna skriftliga anteckningar. Andra värderingsövningar kräver att man tar ställning med hela sin kropp, genom att till exempel ställa sig vid en plats som markerar ett val, vilket då direkt visas i gruppen.

3.4 Olika typer av värderingsövningar

Följande övningar ska ses som en introduktion till värderingsmetodik. När man arbetar på det här sättet lägger man inte bara fokus på det aktuella området, utan sätter in den aktuella frågeställningen i ett större sammanhang. Syftet med det är att inte skapa låsningar som lägger locket på debatten.

Syftet är istället att öppna upp, att få människor att känna lust att berätta om vad de tycker i olika frågor, att ge en bred ingång mot en dialog om våra rovdjur. Därför är inte dessa exempel enbart fokuserade på rovdjur. De flesta exemplen passar lika bra för alla åldrar. Ändå uppmanas du som handledare att göra justeringar och ändringar så att det blir lämpligt för den grupp du arbetar med.

Byta stol

Den här övningen är lämplig som första övning när du börjar att arbeta med gruppen och med värderingsmetodik. Den kan med fördel användas i större grupper. Deltagarna placerar sig sittande i en ring på varsin stol. Under en av stolarna ligger ett antal lappar med en fråga på varje lapp. Den som sitter på stolen från början läser första lappens fråga högt. De i ringen som vill svara ja på den frågan reser sig upp och byter stol med någon annan som också rest sig upp. Den som ställt frågan reser sig alltid upp och byter stol. Den som vill svara nej på frågan sitter kvar, det gör också den som inte vill svara på frågan. Deltagarna behöver

inte stå till svars för sin åsikt, utan byter bara stol om den vill svara ja.

En fördel är att börja med lättsamma frågor för att övervinna tveksamheten inför att resa sig, exempel på sådan frågor kan vara:

- Tycker du om att gå på bio ?
- Är du helst ute i naturen när du ledig?
- Tycker du om att få paket?

Flera frågor som man kan fortsätta med:

- Tycker du om djur?
- Har du något djur?
- Skulle du vilja ha ett jobb där du arbetade med djur?
- Vet du vad som menas med ett rovdjur?
- Har du sett ett rovdjur på någon djurpark?
- Har du sett ett vilt rovdjur?
- Finns det rovdjur där du bor?
- Vill du att det ska finnas vilda rovdjur i Sverige?
- Skulle du vilja ha rovdjur i närheten där du bor?
- Har det alltid funnits rovdjur i Sverige?
- Tror du att det finns olika rovdjur i närheten där du bor?
- Tycker du att rovdjur ska få finnas i Sverige – där du bor?

Anpassa frågorna efter den ålder som är på dina elever/deltagare!

Listor

Att individuellt få reflektera och skriva listor som man sedan kan ha som utgångspunkt för prioritering är en annan bra introduktion till värderingsmetodik.

Instruktionen kan vara att skriva: Minst tio djur som jag tycker om.

Eleverna/deltagarna skriver individuellt sina listor utan att prata med någon. Uppmuntra dem till att fundera själva. Att låta var och en ha en egen tanke först, utan att man påverkas av kamraternas åsikter, är ett sätt från din sida att visa tankerespekt för var och en. Det är viktigt att du som ledare uppmuntrar var och en till att våga och vilja uttrycka en egen tanke.

Därefter kan de sätta H för de som jag skulle vilja ha som husdjur, V för de som jag sett i verkligheten, R för de jag känner mig rädd för osv.

OBS! Viktigt att påminna om att det inte finns något rätt eller fel!

När de skrivit klart kan man låta dem prata med varandra parvis för att jämföra sina listor och prioriteringar.

Ofullständiga meningar

Den här övningen kan användas i små eller stora grupper. På ett papper finns några meningar påbörjade men inte avslutade. Deltagarna ska fylla i meningarnas slut utifrån sina egna tankar och åsikter.

Är det en grupp som inte känner varandra väl så kan det räcka med att fylla i skriftligt, vill man så kan man fråga om någon frivilligt vill läsa upp någon mening.

Exempel på meningar kan vara:

Jag tycker om Sverige därför att _____

Den årstid jag gillar bäst är _____

Ett djur som jag skulle vilja ha som husdjur är _____

Den natur jag trivs bäst i är _____

Ett djur som jag skulle vilja lära mig mer om är _____

Rangordning

Att rangordna hur man vill prioritera bland olika alternativ är också en modell som kan användas såväl för individuell reflektion, som för gruppsamtal. Man kan variera svårighetsgraden genom att låta alternativen vara mer eller mindre lätta att skilja åt.

Exempelvis:

Vad behöver prioriteras i din hemkommun?

- närområden för rekreation
- cykelbanor
- bättre trafikplanering

Vilken organisation skulle du helst vilja tillhöra?

- Svenska Rovdjursföreningen
- WWF
- Svenska Naturskyddsföreningen

Dilemma

En annan typ av värderingsövning är att berätta eller lämna ut en berättelse, en situation som innehåller många olika perspektiv och infallsvinklar där man ber gruppen att fundera på möjliga och lämpliga lösningar.

Se ett konkret exempel på dilemmaövning på sidan 22 inom arbetsområdet om tamdjur.

Stå på linje

Den här övningen är lämplig att vänta med tills gruppen har lärt känna varandra. Den innebär att man tar ställning med sin kropp genom att gå och ställa sig på den markeringen man väljer. Markeringen utgörs av en lapp med någon av siffrorna 1-6.

Dessa siffror finns utlagda längs en tänkt linje på golvet och deltagarna ställer sig där de tycker att de själva känner igen sig. Observera att det inte finns något "lagom" eller någon "mitten", man måste välja "sida". Vänta tills alla bestämt sig innan någon går och ställer sig.

Övningen presenteras genom två ytterligheter, två personer har varsin trädgård med en liten dunge.

"Pedantiska Petter", han "städar" i sin dunge, krattar noga, plockar bort alla kvistar, klipper av alla skott, det ser ut som en park mer än en dunge.

Den andra ytterligheten är "Bohemiska Barbro" som låter sin dunge utvecklas helt utan hennes påverkan. Naturen får sköta sig själv. Blir det igenväxt så blir det, faller det grenar så gör det osv.

Pedantiska Petter

Bohemiska Barbro

1 _____ 2 _____ 3 _____ 4 _____ 5 _____ 6

Fyra hörn

Den här övningen bygger på att man använder rummets fyra hörn som fyra olika alternativ att ta ställning till. Den kräver liksom föregående övning att man tar ställning genom att gå och ställa sig i det hörn man har valt och på det sättet visar hur man tycker och tänker.

En enkel fråga att ta ställning till och lämplig att introducera med kan vara: Vilken årstid tycker du bäst om? Höst – vinter – vår – sommar

höst	vinter
vår	sommar

3.5 Aktivt lyssnande

Att lyssna kan innebära såväl ett passivt som ett aktivt lyssnande. För att lyssna aktivt krävs en genuin önskan att verkligen vilja ta del av vad någon säger, en vilja att förstå någon annans tankar och erfarenheter. Det är inte alltid så lätt att lyssna aktivt, det behövs övning och dessutom empati och inlevelseförmåga. Dessutom måste man kunna glömma sig själv för en stund för att verkligen aktivt lyssna till någon annan. I det aktiva lyssnandet försöker man också lyssna efter vad som inte sägs, vad som inte kommer upp i samtalet.

Som handledare kan det vara viktigt att inte fastna i vad gruppen brukar säga utan att lyssna specifikt på det aktuella tillfället.

För att individen ska vilja berätta får inte bemötandet tolkas som ifrågasättande eller dömande. I ett aktivt lyssnande försöker man därför hellre att använda frågor som:

- Hur tänker du...
- Vad innebär det...
- Kan du berätta mer...

Frågor som börjar med ”varför” kan uppfattas som att man måste förklara eller försvara sig och dialogen blir mer ett förhör än ett samtal.

För att träna aktivt lyssnande är det klokt att börja med samtal parvis där den ene berättar om något och den andre enbart lyssnar. Det kan med fördel vara något väldigt vardagligt, till exempel vad man gjorde föregående kväll, eller vad man tycker om att göra när man är ledig. Det viktiga är att den som lyssnar enbart lyssnar och låter den som berättar få göra det utan att bli avbruten. När den som berättat är klar så ska den som har lyssnat försöka återge så mycket som möjligt av vad som blivit sagt. Därefter kan den som har lyssnat ställa frågor för att få veta mer eller förstå bättre. Därefter ombytta roller. De flesta upptäcker hur svårt de har att inte avbryta utan att låta den som berättar få göra det ostört.

Att leva med rovdjur – övning

Man arbetar parvis. Var och en förbereder sig genom att tyst tänka igenom hur det skulle vara att leva med rovdjur i ett naturområde i närheten av bostaden.

Uppmana till att fundera på vilka problem som kan dyka upp och hur man vill ställa sig till dessa.

Därefter berättar den ene medan den andra aktivt lyssnar utan att avbryta. När den som berättar är klar byter man roller. När båda har berättat förs ett samtal utifrån frågor som:

- Vilka skillnader fanns i berättelserna?
- Vad skulle man vilja veta mera om för att kunna sätta sig in i situationen ännu bättre?

Foto: Mats & Karin Ericson

3.6 Att lära in ute

Som ledare ute är det viktigt att fundera på vilken bakgrund gruppen har. Det är inte självklart att man är van att vara ute i naturen, det är inte självklart att deltagarna/eleverna känner sig trygga i en sådan situation. Även barngrupper har olika förutsättningar; många barn har idag inte den naturliga regelbundna naturkontakt som fanns tidigare då fler människor bodde på landsbygden. Om barnen inte bodde där själva så fanns ofta mor- eller farföräldrar som levde med nära naturkontakt. Nu har vi flera generationer bakåt av tätortsboende, hjulen snurrar fortare, veckosluten tillåter inte alltid utflykter i naturen utan tiden går åt till praktiska vardagssysslor.

Därför är det nödvändigt att ta hänsyn till gruppens utgångspunkt om naturupplevelsen ska uppfattas som positiv. Det innebär att ha och visa förståelse för osäkerhet och rädsla. Det innebär också att organisera så att inte fysisk prestation eller utrustning blir en utslagningsmekanism.

Upplevelsen är utgångspunkten för lärande ute. Man utgår från tidigare erfarenheter och kunskaper till

Foto: Ola Jennersten

mötet med omgivningen och i det mötet har ledaren en avgörande roll – rollen att utmana det mötet. När en individ möter en ny situation så uppfattar man den utifrån tidigare erfarenheter och föreställningar om hur omvärlden ter sig. Mötet kan bli en bekräftelse på tidigare erfarenheter men också en revidering och ett nytt lärande. Här är din roll som ledare viktig om du har ambitionen att påverka lärandet genom att till exempel lyfta in nya perspektiv. Det kan du göra genom uppmaningar och frågeställningar.

Upplevelsen berör hela människan, alla sinnen, känslor, värderingar och tankar. Det finns ingenting som kan ersätta den direkta äkta naturupplevelsen. Den involverar hela människan på ett annat sätt än ett naturprogram på TV eller en vacker naturbild. Om upptäcker- och utforskarglädje tas tillvara ökar motivationen lärandet. Då blir det viktigt för ledaren att inte enbart visa, peka och förklara utan även att låta var och en fascineras på egen hand av vad naturen har att ge.

Det kan räcka med att ta in alla naturens färger eller upptäckten av hur många mossor det kan finnas på en enda sten. I detta involveras känslor, attityder och värderingar. Ledarens roll kan mer vara att ge reflektioner och att formulera tankeväckande frågor som uppmanar till att iakttä, undersöka och ta reda på själv. Ledarens roll kan även vara att lyfta fram sammanhangen och komplexiteten i naturen, mer än enskilda fakta. På det sättet skapas en grundläggande förståelse som långsiktigt ger förtroget och känsla för naturen.

3.7 Att undersöka och forska

Inom skolverksamhet pratar man idag om att eleverna forskar och det har då naturligtvis inte samma innebörd som det vetenskapliga begreppet. Ändå kan det vara av värde att reflektera över vad som menas med begreppet när det inte är inom det akademiska området. Begreppets innebörd är att producera ny kunskap samt att förhålla sig till tidigare erövrad kunskap. Om man behåller den innebörden leder det till att forskningen måste utgå från en äkta fråga och innehålla någon form av undersökning som då blir produktionen av ny kunskap. Det kan eleverna sedan jämföra mot tidigare formulerad kunskap i böcker, med mera. Att använda det förhållningssättet lämpar sig mycket väl på ett område som våra rovdjur. Här finns många möjligheter för egna undersökningar som eleverna kan göra med handledarstöd.

Sättet att arbeta lämpar sig precis lika bra i vuxengrupper där erfarenheter och kunskaper är skiftande i gruppen. Konkret innebär det att man väljer fördjupning efter intresse och att alla i gruppen inte gör samma sak.

En struktur för arbetet skulle kunna vara:

- Frågeställning
- Hypotes (det vill säga, vad tror man att man kommer att få för resultat)
- Undersökning, val av metod
- Resultat
- Slutsatser

Exempel på forskningsinriktade frågor:

- Vad anser människor runt omkring oss om våra rovdjur?
- Vad är det för skillnad på människors inställning till de olika rovdjuret?
- Vad vet människor om de olika rovdjuret?
- Hur tänker jägare om våra rovdjur?
- Hur tänker de som har jakthund kring våra rovdjur?
- Vilket skydd vill en fårägare ha för att klara att leva med rovdjur?

3.8 Projektarbete

Projektarbetet tillåter eleverna/deltagarna att själva välja metod för både genomförande och redovisning. Det kan då varieras mer utifrån varje grups projekt, än vad som generellt är möjligt i lärandesituationer.

Elevernas/deltagarnas frihetsgrader hänger ihop med deras möjlighet till påverkan och delaktighet. När projektarbetet startar så är det önskvärt att deltagarna formulerar sitt projekt i form av en frågeställning. Det underlättar deras arbete med att söka kunskaper eftersom de vet vad de vill ha svar på.

Man bör sträva efter att var och en kan ha så många frihetsgrader som möjligt. Frihetsgraderna gäller:

- val av frågeställning
- val av metod för genomförande
- hur man vill redovisa sina kunskaper och erfarenheter och
- vem som är mottagare vid redovisningen.

Det är önskvärt att det finns en tydlig mottagare för arbetet, någon utöver handledaren och gruppen/klassen. Kanske kan man redovisa i biblioteket, i matsalen, för föräldrar eller i kommunhuset.

Förslag på projektfrågor där någon av de ovanstående forskningsinriktade frågorna med fördel kan ingå:

- Hur tänker de som idag lever med rovdjur i närområdet?
- Hur tänker de som idag bor och lever långt ifrån de områden där rovdjuren är synliga?
- Varför finns det så många åsikter om rovdjurens vara eller inte vara?

3.9 Dokumentation – uppföljning

Vilken struktur man än väljer för arbetet så är det av största vikt att dokumentera inte bara resultatet utan även processen. Det underlättar möjligheten att tydligare se det egna lärandet och att hitta en kontinuitet utan att tappa ”tråden”.

I kunskapsområden som engagerar såväl tankar som känslor så måste det finnas tid för reflektion och dialog. Reflektion kan vara både individuell och tillsammans med andra. Generellt tenderar den individuella reflektionen att tappas bort varför det kan vara bra att säkra den genom till exempel en reflektionsbok. Den kan baseras på iakttagelser, upplevelser och erfarenheter som görs under arbetet och den kan med fördel föras under en längre tid. Ledaren behöver sanktionera tid och riktade arbetsuppgifter för att reflektionsboken ska bli kontinuerlig dokumentation.

Arbetsuppgifterna kan naturligtvis variera utifrån arbetsområde och tema. Många elever/deltagare blir motiverade av att läsa i reflektionsboken där de många gånger med förvåning konstaterar hur lite de tycker att de kunde och hur okunnigt de tänkte i början av reflektionsboken.

En arbetsuppgift som uppskattas både av vuxna och av barn är att man går till en speciell plats ute, inte långt från bostaden, där man sitter regelbundet, någon halvtimme i veckan kanske och dels registrerar och följer vad som händer på och i kring platsen, men också att man har med sig någon frågeställning att reflektera utifrån och dokumentera. Detta kan sedan följas upp och redovisas i grupp vid ett senare tillfälle.

Foto: Ola Jennersten (taget i hägn)

4 Inledande övningar

Det är viktigt att ta reda på vad det är för grupp du ska arbeta med, hur de tänker och vilka erfarenheter och kunskaper de har med sig sedan tidigare. När det gäller rovdjursfrågan finns också många känslor som måste få komma fram i arbetet.

Tankekartan

Syfte

Det här är en övning som är lämplig när du träffar gruppen för första gången. Sorteringen/kategoriseringen av en tankekartan kan ha olika syften: dels att få fram vilka kunskaper och erfarenheter som redan finns i gruppen och som då är viktigt att beakta och som är en resurs för hela gruppen. Ett annat syfte kan vara att få fram de attityder och känslor som finns i gruppen för att du som handledare ska kunna leda gruppen på ett bättre sätt.

Genomförande

För att fånga in deras tankar, kunskaper och känslor kan det vara värdefullt att bara ställa frågan: Vad är rovdjur för dig?

Låt var och en komma till tals, skriv allt de säger på ett blädderblock eller på en tavla så att allt som är sagt blir synligt för alla. Är du van att arbeta så här så kan du under tiden kategorisera det dom säger under olika rubriker, är du mindre van så kan du låta dem prata fritt först och sedan hjälpa till att sortera bland det som är sagt.

Dina egna bilder

Syfte

Syftet med den här övningen är att deltagarna ska få hjälp att hitta sin egen utgångspunkt i den kommande utbildningen/diskussionen kring rovdjuren.

Vilken är min egen känsla för naturen och dess invånare, hur skulle jag önska att framtiden blev?

Genomförande

Samla gruppen – inne eller ute. Är du ute så sitt gärna kring en lägereld.

UTOMHUS

Handledaren tar fram ett musikinstrument av nåt slag – trumma, flöjt, fiol, koskälla eller nåt annat med ett ljud inte är alltför högt upp i diskanten – ger instruktioner för övningen och skickar ut deltagarna med hjälp av instrumentet. Deltagarna går var och en för sig rakt ut i valfri riktning till dess instrumentet börjar höras svagt eller man hittar en vacker plats där man får vara själv med skogen. Där sätter man sig – eller lägger sig – och försöker associera kring och hitta sin egen känsla inför de stora rovdjuren.

- Hur skulle det vara om någon av rovdjuren kom inom synhåll just nu och här?
- Hur skulle jag vilja att rovdjuren levde i Sverige om 50 år?
- Vilken är min oro för utvecklingen de närmsta tio åren?

Låt tankarna vandra och försök hitta fram till din egen verkliga utgångspunkt. Njut av skogen.

När ledaren börjar spela igen efter 25-30 minuter är det dags att samlas vid elden. Gemensamma reflektioner i gruppen efter den här övningen sker med fördel i samband med nästa övning ("vandringssamtal").

INOMHUS

Handledaren ger instruktioner för övningen och ber deltagarna att gå och sätta sig någonstans där de kan fundera i lugn och ro, individuellt. Där sätter man sig – eller lägger sig – och försöker leta upp sina egna associationer, sin egen känsla inför "de fem stora".

- Hur skulle det vara om någon av rovdjuren kom inom synhåll just nu och här?
- Hur skulle jag vilja att rovdjuren levde i Sverige om 50 år?
- Vilken är min oro för utvecklingen de närmsta tio åren?

Låt tankarna vandra och försök hitta fram till din egen verkliga utgångspunkt. Efter 25-30 minuter är det dags att samlas igen. Gemensamma reflektioner i gruppen efter den här övningen sker med fördel i samband med nästa övning ("vandringssamtal").

Vandringssamtal – ett exempel på aktivt lyssnande

Syfte

Övningen syftar till att börja lära känna varandra på ett personligt och förtroendefullt sätt och att högt formulera sina egna erfarenheter och referenser.

Genomförande

Bygger med fördel på föregående övning ("dina egna bilder") men kan också göras fristående. Utomhusövning, gärna i en riktig skog och med en lägereld.

Varje deltagare parar ihop sig med någon man känner minimalt och ger sig iväg ut på en vandring som tar cirka 10+10 minuter, till exempel ett stort varv runt lägerplatsen.

Först berättar den ena och äger då rummet. Den andra lyssnar och endast lyssnar. Lämpligen går man bredvid eller strax intill varann. Berättelsens tema är upplevelser och minnen, associationer och känslor inför ett eller flera av rovdjuren.

Den berättande känner att hon/han har all tid. Om huvudet blir tomt gör inget, då går man tyst en stund tills en ny tanke formas.

Den lyssnande kommenterar inte vare sig med ord eller gester utan koncentrerar sig bara på att lyssna och förstå berättelsen.

Efter cirka 10 minuter skiftar man. Som avslutning på vandringen samtalar man i paret om hur övningen kändes.

Efteråt samlas alla runt lägerelden och deltagarna ger sina reflektioner på övningarna. Gå gärna runt så alla får säga något. Om inte en presentation redan skett är det här ett tillfälle.

Inledande värderingsövningar

Syfte

Introduktionsövningar som syftar till att lära känna varandra i gruppen och samtidigt fånga in några av deras tankar och föreställningar.

Genomförande

Rangordna alternativen från 1 till 3 där 1 har högsta prioritet.

Hur skulle du helst vilja bo?

- gård på landet
- villa i stad
- lägenhet

Vilken aktivitet skulle du helst vilja ha tid till?

- fiske eller jakt
- svamp- och bärplockning
- golf

Vad skulle du vara mest rädd för att möta i naturen?

- älg
- huggorm
- björn

Vilket forskningsområde bör få mest ekonomiskt stöd?

- rovdjur
- marinbiologi
- miljövård

Vad skulle du kunna vara utan?

- allemansrätten
- jakträtten
- fiskerätten

Foto: Marie-Louise Bengtsson

Vem har företräde: Konkurrerar rovdjuren och människan om viltet?

Vem har företräde – naturen eller människan ?

Syfte

Att synliggöra olika perspektiv och synsätt på människans relation till naturen

Genomförande

Ledaren presenterar frågeställningen och har på golvet markerat 6 positioner genom att lägga ut lappar från 1-6. Var och en uppmanas att bestämma sig på vilken siffra de vill placera sig utifrån de ytterlighetsalternativ som presenteras på siffrorna 1 respektive 6. Alla uppmanas att bestämma sig innan någon placerar ut sig.

De som sedan står på samma siffra kan prata med varandra om varför de valt just det alternativet.

Vem har företräde: naturen eller människan?

1	2	3	4	5	6
Människan har rätt att försöka styra naturen				Människan skall påverka så lite som möjligt	

Är naturen viktig?

Syfte

Den här övningen lämpar sig för äldre elever eller deltagare i en studiecirkel och syftar till att lyfta fram djupare värderingar om människans relation till naturen.

Genomförande

Övningen ska genomföras enbart om gruppen är någorlunda trygg, det vill säga att var och en i gruppen vill och vågar stå för sina egna tankar och åsikter inför gruppen.

Läs upp frågeställningen och visa vilka fyra alternativ som finns genom att para ihop vardera alternativ med rummets hörn. Uppmana var och en att under tystnad fundera på vilket alternativ man vill välja. Se till att alla bestämt sig innan någon går till något hörn.

Om någon går iväg direkt är det lätt att fler följer efter till samma alternativ – utan ett eget beslut.

Varje hörn diskuterar sinsemellan om varför man har valt det alternativet och berättar sedan det för

övriga hörn. Det är naturligtvis tillåtet att byta hörn om de ändrar sig.

Uppmana eleverna/deltagarna till att tänka helt själva och att välja det de själva tycker passar bäst.

Vad är viktigast med naturen?

- att bevara så stor artrikedom som möjligt i flora och fauna
- att vetenskapen går vidare så att vi lär oss mer om hur naturen fungerar
- att vi människor lär oss mer om hur vi kan använda naturen
- att den får vara så orörd som möjligt

Fokus på rovdjur

Syfte

Att börja fokusera rovdjursfrågan.

Genomförande

Ledaren läser upp frågan och de fyra alternativen. Varje alternativ ges ett hörn av rummet. Alla ska ha bestämt sig innan någon går till det hörn den har valt.

Varje hörn diskuterar sinsemellan om varför man har valt det alternativet och berättar sedan det för övriga hörn. Det är naturligtvis tillåtet att byta hörn om man ändrar sig.

Uppmana eleverna/deltagarna till att tänka helt själva och att välja det hörn de själva tycker stämmer överens med deras uppfattning.

Vilket djur är du mest intresserad av?

- varg
- lo
- järv
- björn

Vilket djur anser du ska få mest skydd?

- varg
- lo
- järv
- björn

Vilket djur anser du är mest hotat?

- varg
- lo
- järv
- björn

Vad tycker du om rovdjur?

Syfte

Att synliggöra olika perspektiv och synsätt på rovdjur.

Genomförande

Ledaren presenterar frågeställningen och har på golvet markerat 6 positioner genom att lägga ut lappar från 1-6. Var och en uppmanas att bestämma sig på vilken siffra de vill placera sig utifrån de ytterlighetsalternativ som presenteras på siffra 1 respektive 6. Alla uppmanas att bestämma sig innan någon placerar ut sig.

De som sedan står på samma siffra kan prata med varandra om varför de valt just det alternativet.

Vad tycker du om att ha rovdjur i Sverige?

1	2	3	4	5	6
Ogillar starkt att ha rovdjur i Sverige				Tycker mycket om att ha rovdjur i Sverige	

Faktaruta.

Resultat från en attitydundersökning att jämföra med efter genomförd värderingsövning.

Under 2001 genomfördes en attitydundersökning av Göran Ericsson, SLU, och Thomas A. Heberlein, Univ. of Wisconsin–Madison.

2 272 personer tillfrågades och 1 776 svarade. En av frågorna löd: Vad tycker du om att ha vargar i Sverige?

- Jag tycker om att ha vargar i Sverige, svarade
- 61 % av allmänheten
- 49 % av allmänhet i vargområde
- 40 % av jägarna
- 24 % av jägare i vargområde

5 Arbetsområden

Här följer ett antal aktivitetsförslag under sju olika rubriker. De flesta av dessa rubriker representerar ett antal så kallade flaskhalsfrågor, det vill säga frågeställningar som många diskussioner och konflikter kretsar kring. Under de inledande övningarna kan någon eller några av dessa frågor ha kommit upp och känts extra angelägna att arbeta vidare med.

5.1 Rädsla och rovdjur

Faktabakgrund

Många människor känner idag obehag eller rädsla för att de själva eller anhöriga ska bli angripna av rovdjur. Störst är oron för angrepp från varg och björn. Det händer att björnar går till angrepp mot människor.

Åren 1750-1962 skadades 48 personer i Skandinavien. Det var oftast påskjutna, eller av andra jaktvapen skadade björnar, som gick till anfall. Senast någon blev dödad av en björn i Sverige var år 1902. Det var en björnjägare som dödades av en skadeskjuten björn i Jämtland. Senast en obehäpnad människa dödades av björn i Sverige var i början av 1800-talet.

Senast någon blev dödad av varg i Sverige var 1821. Det hände i trakten av Gysinge i Gästrikland och det var en halvtam varg, uppfödd i fångenskap som hade släppts fri.

Antalet incidenter mellan människor och rovdjur är alltså mycket litet jämfört med många andra skaderisker i vårt samhälle. Varför är ändå oron förhållandevis stor?

Läs mer på sidorna 4, 5, 16, och 17 i broschyren "Att leva med rovdjur", samt i kapitel 4.2 i Studieförbundets studieperm.

Vad är det som skrämmer?
Vad är man rädd för i tätorten
respektive ute i naturen?

Vad får de för
proportioner
i förhållande
till riskerna?
Jämför bilden
på nästa
sida.

Myt eller verklighet

Syfte

Rovdjuren symboliserar ofta det farliga. Därför är de också en bra utgångspunkt för diskussionen om ens egna rädslor, om vad som verkligen är farligt i livet.

Genomförande

Genomför gärna en kvällsaktivitet i ett skogsparti som inte nås av gatljus eller andra ljus från bebyggelse. Gå dit i skymningen och invänta mörkret. Prata om hur det känns – rofyllt eller ängsligt?

Låt gärna eleverna/deltagarna gå parvis. Uppmana dem att berätta för varann vad de är rädda för: i naturen och/eller i samhället. Framme vid samlingen återberättar kamraten den andres rädslor.

Plocka fram och låt smågrupper resonera om olika rädslor. Varifrån kommer rädslan? Vilka erfarenheter finns i gruppen? Hur kan man hantera rädslan?

Berätta skrönan om grävlingen som biter om benet tills det knäcks. Visa att grävlingens kranium inte tillåter gapet att bli så stort att det kan gripa runt ett människoben.

Läs Selma Lagerlöfs vargberättelse eller björnberättelsen i ”Barnen från Frostmofjället”. Granska berättelserna. Låt deltagarna berätta egna historier och sägner. Jämför med verkliga fakta.

Vilka ”skrönor” skulle vi vara betjänta av idag?

Om en myrstack finns till hands, prova att stå runt den och låta myrorna promenera på er. Ta upp en myra i handen. Märk hur den försöker men inte lyckas bita hål på skinnet.

Resonera om hur man kan arbeta med sina rädslor, så att man bättre skyddar sig mot de verkliga riskerna.

Uppmuntra gruppen till att prova hur det känns att gå tyst under tillbakavägen. En i taget får leda vägen – utan eller med ficklampa. Kom ihåg att de flesta av oss ser bättre än en björn i mörkret!

Tips

Inventera skrönor, myter och ordspråk. Intervjua äldre och besök museum (exempelvis Värmlands museum), bibliotek eller centra för folklivsforskning.

Okänt eller välkänt

Bakgrund

I stora delar av Sverige har det saknats större rovdjur i 100 - 150 år. När nu lodjuret och björnen sprider sig söderut och vargen har etablerat revir på flera ställen i Mellansverige innebär detta en förändring; något nytt och okänt finns i skogen. Något många av oss saknar kunskaper om.

Det okända är ofta skrämmande och vi reagerar med just rädsla. Visst får man vara rädd, rädsla är till och med i många fall en helt livsbevarande reaktion, men ofta är vi rädda helt i onödan och för alldeles fel saker.

Många människor i Sverige är rädda för till exempel varg och björn. De är rädda att låta barnen gå till skolan, de är rädda att plocka bär och svamp i skogen, de är rädda att björn eller varg skall ta deras tamdjur.

Behöver vi avstå från bär- och svampplockning och annan skogsvistelse bara för att det finns björn eller varg i vår närhet?

Syfte

Syftet med denna övning är att undersöka hur förhållandena är i andra länder där rovdjuren funnits hela tiden.

Genomförande

Tag reda på mer om hur inställningen till varg och björn är på andra platser i världen där de förekommer. Sök skillnader och likheter. Resonera om varför ni tror att det är så.

Använd biblioteket, Internet och tidningsartiklar med mera. Se filmen "Never cry wolf" och fundera på hur realistisk skildring den ger. Är du rädd att gå ut i skogen där det finns varg eller björn?

Andra filmer är till exempel BBC-filmen om vargen Timish som vandrade rakt igenom staden Brasov i Rumänien. Det finns också filmer om soptunnebjörnarna i Racadau.

Reflektionsövning Rovdjur och rädsla

Syfte

I kunskapsområden som engagerar såväl tankar som känslor måste det finnas tid för reflektion och dialog. Reflektion kan vara både individuell och tillsammans med andra. Denna övning säkrar den individuella reflektionen genom en reflektionsbok. Syftet är att stimulera reflektion över iakttagelser, upplevelser och erfarenheter som görs under arbetet.

Genomförande

Deltagarna går till en speciell plats ute, inte långt från bostaden, där de sitter regelbundet, någon halvtimme i veckan kanske och dels registrerar och följer vad som händer på och i kring platsen, men också att man har med sig någon frågeställning att reflektera utifrån och dokumentera. Detta kan sedan följas upp och redovisas i grupp vid ett senare tillfälle.

Här följer några förslag på frågeställningar för detta arbetsområde:

Är jag rädd för rovdjur?

Alla?

Vilka?

Är jag rädd för andra djur?

Vilka?

Vad är det som gör mig rädd?

Hur kan jag bli mindre rädd?

5.2 Rovdjuren

Faktabakgrund

I Sverige har vi fyra stora rovdjur, björn, järv, lo och varg. Björn, lo och varg finns i andra europeiska länder, men Sverige, Norge och Finland är ensamma i Europa om att hysa järv. Det spanska lodjuret är det enda europeiska stora rovdjuret vi inte har i Skandinavien.

I Sverige har vi cirka 1 000 björnar och 1 500 lodjur, och det anses vara tillräckligt många för att tillåta begränsad jakt. Vargar har vi cirka 100 och järvar cirka 300, och de är så få att de är fredade.

Inom alla arbetsområden blir det naturligt att väva in efterforskningar om rovdjuren, hur många de är, hur de lever och så vidare. Här vill vi dock lyfta fram ett förslag på en speciell aktivitet som kan stimulera inläring om rovdjur.

Läs mer på sidorna 6-9 i WWFs broschyr "Att leva med rovdjur" och i kapitel 2 i Studieförämjandets studiepärm.

Spårning

Bakgrund

Vi vet alla hur en älg eller en räv ser ut. De flesta av oss har sett flera av våra vilda djur vid olika tillfällen, men hur många av oss vet hur djuren lever, vad de gör när de är ostörda och vi inte ser dem?

Att följa ett viltspår en vinterdag med lite nysnö är en fantastisk, spännande och lärorik upplevelse som kan skapa större förståelse för det aktuella djuret.

Syfte

Att öka kunskapen om rovdjurs beteende och att bygga det på egna upplevelser genom spårning. Att upptäcka en ny dimension med utomhusvistelse på vintern.

Genomförande

Man behöver en bra spårbok och ett område där man tror att vilda djur gärna rör sig. Låt gärna gruppen fundera över var ett sådant område kan finnas och varför de tror att just det området är lämpligt?

Att lära sig känna igen olika djurs spårstämplor går att göra året om, på barmark är det lättast på fuktig mark och allra lättast är det förstås på snötäckt mark.

Allra bäst går det att spåra två till tre dygn efter ett snöfall; de flesta djur rör sig inte så mycket under och strax efter ett nysnöfall.

I många jaktvårdskretsar finns utbildade spårtolkar. Det är bra om man har med sig en erfaren spårare som kan visa och förklara.

All spårning sker baklänges, åt det håll som djuret kom ifrån. Annars är det risk att djuret drivs på flykt, och att ni sedan bara ser ett flyktspår!

Rävspår brukar inte vara svåra att hitta. Kan man finna ett lo- eller vargspår blir spårningen extra spännande. Vad har djuret gjort? Hur långt har det bara travat på? Markera på en karta. Vilken gångart har djuret mest använt sig av? Kan man skilja på fram- och baktasspår, höger och vänster? Har djuret gjort något jaktförsök? Efter vad? Hittar ni någon daglega?

Försök att sätta er in i djurets situation – hur har djuret tänkt? (Tänker djur?) Skulle du vilja vara i ert djurs ställe?

Boktips: Spårboken av Åke Aronsson

5.3 Jakt och rovdjur

Faktabakgrund

För många människor i Sverige är jakt en viktig och självklar del av livet. Jakten bidrar dels till försörjningen, men är kanske ändå mer en umgängesform och en gemenskap. Ibland hörs oroliga röster om att rovdjuren skulle konkurrera med människor om viltet.

Senaste studier om vargens födosök och antal nedlagda älgar visar att på de flesta håll i Sverige är älgtätheten hög och konkurrensen därför liten. Vargarnas förekomst orsakar en minskning med cirka 15% av jaktuttagsmöjligheterna på älg. I vissa magrare marker, där älgarnas födotillgång är låg och älgstammen därför lägre, är konkurrensen större.

Lodjuren har på sina håll i Sverige, i kombination med rävar och hårda vintrar, en ordentlig effekt på rådjursstammen. Detta gäller framför allt i inre Bergslagen och längs Norrlands kustland. I lodjurens södra utbredningsområde, det vill säga norra Uppland och

södra Västmanland, där rådjuren sedan lång tid finns i starkare stammar, är konkurrensen låg.

Ett annat orosmoment i relationen jakt och rovdjur är risken för att vargar ska attackera och i värsta fall döda jakthunden. Man kan inte bortse från att vid jakt i ett vargrevir finns det risk för rovdjursangrepp. 1999 dödades tolv hundar och en skadades av varg. Åren därefter har antalet angrepp varit lägre. Senare studier vid Viltskadecenter visar att vargar inte aktivt söker upp skällande hundar i vargreviret, utan snarare avlägsnar sig. Olyckor med attackerade hundar skulle alltså främst inträffa om hunden ”råkar” komma för nära vargen, som då känner sig hotad. Vidare studier skall undersöka om det går att få hundar att undvika att komma för nära vargar.

Det är tre gånger vanligare att jägare skjuter ihjäl sina hundar än att rovdjur dödar dem och den allra största olycksrisken för jakthundar är trafikskador.

För att förebygga vargangrepp på hundar testas metoder som pinglor och västar. Ett annat exempel är den så kallade ”vargtelefonen” som finns i områden med vargrevir. Dit kan jägare ringa för att få en ungefärlig position på var vargflocken befann sig kvällen innan och på så sätt undvika att jaga där eller låta bli att släppa hunden lös under jakten.

Läs mer i WWFs broschyr ”Att leva med rovdjur”, sidorna 10 och 17, samt i kapitel 4.5 i Studiefrämjandets studiepärm.

Hur kan vi skydda jakthundar?
Just nu testas hundvästar,
pinglor och vargtelefon.

Rådjurens populationsekologi

Syfte

Syftet med den här övningen är att förstå betydelsen av olika faktorer i omgivningen som påverkar antalet individer inom ett område. Syftet är också att följa och se sammanhang utifrån förändringar i omgivningen.

Förutsättningar

En någorlunda öppen plats i skogen med storleken åtminstone 15x40 meter, fri från insyn av andra människor. Helst minst 15 deltagare.

Genomförande

Deltagarna delas upp i två ungefär jämnstora lag. Det ena laget blir rådjuren, det andra rådjurens miljö. Deltagarna ställer upp sig på rad vid vardera kortsidan av övningsplatsen med ansiktena vända mot den motsatta kortsidans deltagare.

Rådjuren har några grundläggande krav på livet. De behöver *mat, vatten och skydd*.

Mat = man håller händerna mot magen

Vatten = man håller händerna för munnen

Skydd = man håller händerna ovanför huvudet

Varje rådjur ska nu bestämma sig för vilket krav som det tycker är det allra viktigaste. Även var och en som representerar miljön måste bestämma sig för om man är mat, vatten eller skydd.

När alla bestämt sig, stående med ryggarna mot varandra så ger ledaren klartecken till alla att vända sig om. Det gäller då för rådjuren att få sitt behov tillgodosett genom att springa fram och ta tag i den som visar det önskade behovet. Om rådjuret får tag i sin miljö klarar det säsongen och kan dessutom föröka sig med hjälp av sin miljö som alltså får följa med tillbaks till rådjurens kortsida och bli rådjur. Det rådjur som inte får sitt krav uppfyllt, inte får tag i sin miljö, dör och omvandlas snabbt till miljö.

Lek ett par gånger så att alla förstår reglerna.

Ha gärna någon som följer svängningarna mellan antalet rådjur och naturresurser genom att räkna hur många som finns på varje sida efter varje omgång.

Bryt efter ett tag och reflektera tillsammans över svängningarna i population och resurs. Sedan kan olika störningar införas, såsom bilar, jägare, rovdjur. Då kan med hjälp av denna övning diskutera konkurrens om viltet.

Det är lika viktigt att reflektera över resultatet som att genomföra övningen om syftet skall uppnås.

Källa och inspiration: För det vilda, Umeå Univ.

Värderingsövning – Stå på linje

Genomförande

Den här övningen handlar om vem som har den främsta rätten till rådjur och älg: människa eller rovdjur? Den är lämplig att vänta med tills gruppen har lärt känna varandra. Den innebär att man tar ställning med sin kropp genom att ställa sig på den markering man väljer. Markeringen utgörs av en lapp med någon av siffrorna 1-6.

Dessa siffror finns utlagda längs en tänkt linje på golvet och deltagarna ställer sig där de tycker att de själva känner igen sig. Vänta tills alla bestämt sig innan någon går och ställer sig.

Presentera övningen som att siffran 1 representerar människan i egenskap av jägare och siffran 6 representerar rovdjur främst lodjur och varg.

Vem anser du har den främsta rätten till rådjur och älg?

1	2	3	4	5	6
Människan som jägare			Vilda djur i form av rovdjur		

Tips:

För att arbeta vidare med denna fråga kan man göra en forskningsuppgift. Förslag på frågeställningar: Hur mycket rådjur/älg tar rovdjuret? Hur mycket tar jägarna? Hur mycket klövvilt finns i skogen? Hur påverkar de skogen? Kan klövvilt ta slut om rovdjur ökar? Jämför gärna statistik för olika delar av landet. En bra källa är Grimsö Forskningsstation.

När och hur blev vargen hund?

Bakgrund

Idag är forskarna helt överens om att det är vargen som är hundens "urfader", men var och när inträffade detta?

Det finns ett brett forskningsmaterial att välja ur. Den idag äldsta kända hunden är cirka 14 000 år gammal och är funnen vid arkeologiska utgrävningar i Oberkassel i Tyskland.

Spännande hundfynd finns också från Sverige, där de äldsta fynden av nästan helt kompletta hundskelett kommer från utgrävningar vid Hornborgasjön i Västergötland. Dessa hundar, de fem så kallade "Almöhundarna", är närmare 10 000 år gamla, och begravda av sina hussar/mattar, något som visar på det värde

stenåldersmänniskan satte på sin jaktkamrat vargen – hunden! Som jämförelse kan nämnas att några människogravar ej hittats på dessa boplatser.

Syfte

Lära sig mer om hundens utvecklingshistoria, likheter och skillnader mellan hund och varg, samt få en inblick i faunahistoria och stenåldersjägarnas liv.

Genomförande

Läs mer om hundarna från Hornborgasjön i tidningen ”Jakthunden”, Svenska Jägarförbundet, nummer 1 1993, ”Urfadern” sid 68 - 72 och nummer 3 1993, ”Det finns en varg i din hund”, sid 60 - 64.

Utgå från artiklarna och jämför med din egen hund eller någon hund du känner. Vad skulle du göra om du levde på stenåldern och behövde en jaktkamrat?

Hunden är inte en varg men det finns likheter

Syfte

Upptäcka vargens beteenden genom att studera och fundera över hur hundar betar sig.

Förutsättningar

Till övningen behövs

- några hundar – inlånade eller deltagarnas – som får lov att mötas och leka.
- en öppen plats där hundarna kan röra sig fritt.

Genomförande

Låt deltagarna studera hundarna en stund. Anteckna vad de har för sig, tid och händelse. Några möjliga beteenden att notera:

visar vaksamhet och/eller aggressivitet
leker själv
leker med andra
biter
bär på föremål
flyr eller går undan
går fram till annan individ
kollar rangordningen
ljud
kroppsspråk
putsar annan
putsar sig själv
spanar
tigger
undersöker föremål
gräver
luktar
vilar

Efter observationen, sammanfatta och försök tolka era resultat. Vilka beteenden är ursprungliga beteenden, vilka kan man misstänka är anpassningar till människans krav? Vilka egenskaper har vi uppskattat och använt oss av? Vilka egenskaper har skadat det mänskliga samhället? Vad kan tänkas inträffa då en hund möter en varg? Diskutera och fundera utifrån liknande beteenden hos dessa djur.

Passa på när det är spårnö och gå ut med en hund. Studera hur den placerar tassarna i olika gångarter. Försök skilja på höger och vänster, fram och bak.

Om det är möjligt: låt hunden röra sig fritt i terrängen. Hur skulle en varg ha rört sig?

Vem tog jakthunden?

Syfte

Att reflektera över, synliggöra olika perspektiv och synsätt, samt öka kunskap kring olycksrisker för jakthundar.

Genomförande

Ledaren presenterar frågeställningen och har på golvet markerat 6 positioner genom att lägga ut lappar från 1-6. Var och en uppmanas att bestämma sig på vilken siffra de vill placera sig utifrån de ytterlighetsalternativ som presenteras på siffra 1 respektive 6. Alla uppmanas att bestämma sig innan någon placerar ut sig.

De som sedan står på samma siffra kan prata med varandra om varför de valt just det alternativet.

Hur tycker du att risken för att jakthund kan bli tagen av varg ska lösas?

1	2	3	4	5	6
Vargfritt genom jakt			Västar, pinglor och vargtelefon		

Alternativt genomförande

Studera olika underlag och statistik kring olycksrisker för jakthundar. Läs WWFs broschyr ”Att leva med rovdjur”, sidorna 10 och 17, samt kapitel 4.3 och 4.4 i Studieförbundet Studieförbundet studiepärm. Vänd er till AGRIA för att få ytterligare statistik. Diskutera proportionerna på olycksriskerna. Hur kan vi förhindra risken för jakthundar att bli tagna av varg? Från Viltskadecenter kan ni få mer information om västar, pinglor och vargtelefon som förebyggande åtgärder.

5.4 Tamdjur och rovdjur

Faktabakgrund

Det händer att en hungrig varg, en björn och i enstaka fall ett lodjur, attackerar, skadar eller dödar tamdjur. Under år 2000 dödades 242 tamdjur av varg, lodjur eller björn, 63 skadades eller sänkades. Det är till övervägande del får som attackerar, enstaka gånger häst eller nötkreatur. I Sverige har vi drygt 400 000 får. Tamdjursägarna får ersättning för rovdjursskador. År 2000 utbetalades 737 834 kr. som ersättning för skador orsakade av stora rovdjur (inklusive kungsörn) utanför renskötselområdet (Källa: Viltskadecenter).

Det är viktigt att så långt som möjligt förebygga skador på tamdjur, och olika metoder utvecklas och testas. Så kallade ”vargstängsel”, elstängsel med lågt gående eltrådar, används med gott resultat mot rovdjursintrång i Sverige. På andra håll i Europa används framgångsrikt speciella hundraser som vakthundar för fårfloccar.

I en del länder, framför allt i Sydosteuropa, skyddar vallhundar tillsammans med en herde/vallare frigående tamdjur mot rovdjursangrepp. I Sverige förr i tiden var det självklart att vallflickor/vallpojkar följde djuren vid

frigång. Idag är det för kostsamt. Vid Ljusbodarna i Dalarna gjordes ett försök med vallare på slutet av 1980-talet. Vallarna avlönades med ALU-pengar, och försöket föll väl ut så till vida att rovdjuren höll sig på avstånd och vallarna var nöjda med jobbet. Tyvärr finns inget sådant ekonomiskt stöd idag.

Läs mer på sidorna 13 och 17 i WWFs broschyr ”Att leva med rovdjur” och kapitel 4.3 och 4.4 i Studieförbundets studieperm.

Dilemma för en fårägare

Syfte

Att sätta sig in i rollen som fårägare och reflektera över samt synliggöra olika ståndpunkter och alternativ.

Genomförande

Den här övningen är en mer djupgående värderingsövning och inte lämpligt att använda om gruppen inte har en vana vid värderingsövningar. Övningen har sitt största värde om gruppen har tillit till varandra. Då vågar och vill man dela med sig av sina egna attityder och värderingar.

Hur kan vi hindra att rovdjur angriper tamdjur?

En fårägare i norra Värmland får någon gång varje år påhälsning av varg. Vargen har rivit såväl lamm som tackor och fårägaren är bekymrad. Han har fått ersättning för de döda djuren men tycker ändå inte att det är vare sig roligt eller lämpligt att ha fåren kvar. Dessutom tycker han att det är obehagligt att veta att vargen lockas till hans gård på grund av fåren. När barnbarnen kommer på besök dyker alltid oroliga frågor upp bland både barn och vuxna.

Fåren har varit en tillgång även för andra då skolbarnen från grannbyn ofta besökt fåren och på det sättet lärt sig mycket om hur får lever. Många av barnen har inget djur hemma och för läraren har kontakten med fårägaren betytt mycket för hur undervisningen kan göras mer stimulerande och verklig.

Själv jagar han i ett jaktlag där påtryckningarna från de övriga i jaktlaget är starka då de anser att de bör kräva mer jakt på varg. Han är dock tveksam, egentligen tycker han att vargen har lika stor rätt att leva som något annat djur, men han blir samtidigt ledsen när han inte får ha sina får ifred.

Vilka blir konsekvenserna om han slutar med sina får? Vad tycker du att han ska göra? Diskutera möjliga alternativ. Lista så många gruppen kan komma på.

Dela upp i smågrupper, diskutera vidare och prioritera vad de anser som mest lämpligt utifrån listade alternativ.

Välkommen till paneldebatt i Folkets Hus!

Syfte

Konflikten mellan rovdjur och tamdjursägare rymmer många aspekter. Olika intressen ska vägas samman och de olika intressena skall tillsammans komma fram till lösningar utifrån en övergripande helhetssyn. Med den här övningen får deltagarna gå in i roller och identifiera sig med olika delintressenter.

Genomförande

Scenariot är en paneldebatt i Folkets hus i en av våra mellansvenska kommuner.

Frågan för mötet är: Hur ska både husdjur och de fem stora rovdjuren få plats i kommunen?

Det är lämpligt att använda skrifter och material från olika intressegrupper och organisationer.

Panelen kan bestå av exempelvis:

1. Birgitta – fäbodbrukare från Lima, representant för Sveriges Fäbodbrukarförening.
2. Rolf – representant för Jägarförbundet.
3. Hedvig – rovdjursansvarig i Naturskyddsföreningens Länsförbund.
4. Rune – representant för Idre Sameby.
5. Anna – representant för Svenska Rovdjursföreningen.
6. Anders – representant från Naturvårdsverket.
7. Åsa – kommunfullmäktiges ordförande som mötesledare och moderator.

Ordföranden Åsa öppnar mötet med ett anförande där hon hoppas på öppen och konstruktiv diskussion. De olika representanterna får i lottad ordning börja med ett anförande på två minuter var. Sen följer repliker och frågor och svar till varann. Replikerna är på högst en minut. Åsa får gå in och bryta eller ställa egna frågor när som helst.

Efter 30 minuter avslutas diskussionen med en runda där varje paneldeltagare får en minut att berätta på vilket sätt man uppfattat diskussionen under kvällen och komma med minst ett förslag till åtgärd. Efter paneldebatten hålls en reflekterande diskussion om hur det gick i debatten, hur de olika rollerna kändes och funderingar kring värdet i och möjligheterna för att ordna något liknande i verkligheten.

Om gruppen består av fler än sju personer kan man förstås dubblera eller lägga in flera karaktärer – till exempel publik, media eller två separata paneldebatter som sen får rapportera till varann efteråt. Dela ut uppgifter och karaktärer i förväg så att deltagarna kan förbereda sig med material, kanske även passande klädsel. Förse borden med namnskyltar och så vidare.

Vargstängsel

Syfte

Att deltagarna undersöker och skaffar sig kunskaper om elstängsel mot varg som åtgärd för att skydda tamdjur. Denna samt följande övning passar även under arbetsområdet Möjligheter med rovdjur (avsnitt 5.7).

Genomförande

Gör ett studiebesök eller bjud in någon som varit med och satt upp vargstängsel, alternativt någon fårägare/tamdjursägare som har ett stängsel uppsatt och har erfarenheter av hur det fungerar.

På länsstyrelsernas naturvårdsenheter i en del av de län som hyser fast vargförekomst finns information att hämta. En del länsjaktvårdsförbund kan också hjälpa till. Viltskadecenter har bra information om stängsel och skadeersättningsstatistik.

Fundera och prata med varandra om hur en varg reagerar inför elstängslet. Några i gruppen har säkert erfarenheter om hur en hund reagerar och kan dra slutsatser från det.

Samtala om skillnader och likheter mellan hur hunden reagerar, och hur ni tror att vargen skulle ha reagerat. Diskutera varför elstängsel har en så avskräckande effekt på djur (både tama och vilda). Skulle du som människa (mycket hungrig) låta dig avskräckas av en stöt från ett elstängsel?

Undersök gärna även något annat användningsområde där elstängsel kan användas för att hålla rovdjur borta. Kan elstängsel hindra björnar från att plundra bikupor? Studera ”Vargskrämmor” och andra metoder som används i exempelvis Minnesota.

Vallflickor/pojkar

Syfte

Att titta närmare på ett av de sätt som man använde för att skydda sina tamdjur mot rovdjur förr i tiden.

Genomförande

Förr skickade man ut barn och ungdomar för att valla tamdjuren som gick på skogsbeta under sommarhalvåret. Deras uppgift var att hålla varg, björn och andra rovdjur borta från tamdjuren. Metoden provades framgångsrikt för några år sedan på Ljusbodarnas fåbodar mitt i Leksandsreviret (varg, men där finns även björn och lo). Arbetslösa ungdomar fick sommarjobb som vallflickor/pojkar.

Samtala om idén. Är det bra att använda skattemedel på detta sätt? Funderingar som kan komma upp är fåbodsbruket som kulturarv, bevarande av hotade husdjursarter, turism, arbetstillfällen, eventuella faror för tamdjuren och för dem som vallar tamdjuren.

Sök fakta om djurhållningen förr i er hemtrakt (exempelvis på 1700-talet och i början av 1800-talet när rovdjursförekomsten var riklig i stora delar av Sverige). Använd hembygdsböcker, kommunbiblioteket, kyrkoböcker och så vidare.

Skulle du kunna tänka dig att jobba som vallflicka/pojke? Fundera, samtala. Tag kontakt med länsarbetsnämnden och undersök om det finns möjlighet till bidrag för lönekostnader för exempelvis vallare.

Studera underlag om vallhundar och hur detta används i andra länder. Är detta möjligt i Sverige? Vad är problemen? Vad är möjligheterna?

Skaffa rapporten ”*Livestock guarding dogs: their current use world wide*”, av Robin Rigg, Department of Zoology, University of Aberdeen, UK, e-post: r.rigg@abdn.ac.uk

Tips på hemsidor:

Livestock Guarding Dog Association: www.lgd.org

Flock & Family Guardian Network Livestock and family guardian dog comprehensive resource gateway: www.flockguard.org

Dog Owner's Guide: Livestock guard dogs: www.canismajor.com/dog/livestck.html

Guardian dogs. The United Kennel Club (UKC): www.ukcdogs.com/GuardianDogs/GuardianDogs.html

Working Dog Web: www.workingdogweb.com/wdbreeds.html

Reflektionsövning Rovdjur och tamdjur

Syfte

I kunskapsområden som engagerar såväl tankar som känslor så måste det finnas tid för reflektion och dialog. Reflektion kan vara både individuell och tillsammans med andra. Denna övning säkrar den individuella reflektionen genom en reflektionsbok. Syftet är att stimulera reflektion över iakttagelser, upplevelser och erfarenheter som görs under arbetet.

Genomförande

Deltagarna går till en speciell plats ute, inte långt från bostaden, där de sitter regelbundet, någon halvtimme i veckan kanske och dels registrerar och följer vad som händer på och i kring platsen, men också att man har med sig någon frågeställning att reflektera utifrån och dokumentera. Detta kan sedan följas upp och redovisas i grupp vid ett senare tillfälle.

Här följer några förslag på frågeställningar för detta arbetsområde: Vilka problem med rovdjur kan uppstå i min trakt? För mig? Har det hänt något i trakten? För mig? Hur skulle jag kunna minska risken för angrepp? Vilka förebyggande metoder finns?

Hur gör man för att rennäringen
skall fungera i
rovdjursområden?

5.5 Rennäring och rovdjur

Faktabakgrund

I stort sett hela Norrland, ungefär 40 procent av landets yta, är renskötselområde. Här lever det största antalet av landets rovdjur, vargen undantaget, i samma område som cirka 250 000 renar. Rennäringen har ojämförligt störst förluster på grund av rovdjur, 20 000 - 30 000 renar dödas varje år. Ersättning för rovdjurs-skador utgår till respektive sameby med hänsyn till antalet rovdjursföryngringar eller konstaterad förekomst i området.

Att hitta bra metoder att skydda renar mot rovdjursangrepp är svårt eftersom renarna rör sig fritt över stora ytor. Vakhundar skulle kunna fungera, men kräver närvarande herdar, vilket inte anses ekonomiskt försvarbart. Många renskötare accepterar rovdjuren som en del av naturens mångfald och anpassar renskötseln med individuella lösningar för att kunna bedriva rennäring i samexistens med rovdjuren.

Läs mer på sidorna 13 och 17 i WWFs broschyr "Att leva med rovdjur" och i kapitel 4.3 och 4.4 i Studieförmedlarnets studieperm.

Att vara renägare

Syfte

Sätta sig in i rollen att leva som renägande same.

Genomförande

Besök en sameby eller bjud in renägare. För att få ut så mycket som möjligt av ett studiebesök eller en inbjudning är det viktigt att förbereda med frågor.

Forska om rennäring och rovdjur

För att skaffa sig större kunskaper om rennäringen kan en forskningsuppgift vara passande. Frågeställningar kan vara: Hur många renar tas av rovdjur, av vilka rovdjur och var? Hur har man löst problem med rovdjur? Hur fungerar ersättningsystemet?

Foto: Mats & Karin Ericson

Forumspel

Syfte

Att deltagarna tränar sig att hantera krissituationer konstruktivt.

Förutsättningar

En scen, gärna i utomhusmiljö, gärna någon rekvisita för de som går in och gör intrigens rollfigurer.

Genomförande

Idén med Forumspel är att först måla upp en utveckling som leder till en kris genom ett kort rollspel med några rollfigurer. Där bryter man och repeterar det hela en gång till. Under omtaget får de åskådande deltagarna när som helst gå in och byta ut någon av aktörerna för att istället själv spela en annan möjlig handling. Inledningsvis utses några aktörer som får prata ihop sig och repetera en gång för att sedan spela upp en intrig.

En intrig skulle kunna se ut så här:

Det är senvinter och två renskötare har börjat föra upp samebyns djur från skogen upp mot kalvningslanden. På vägen upp ser de järvspår och när de följer dem upptäcker de en lya i kanten av kalvningslandet. Den yngre renskötaren kontaktar Naturvårdsverkets tillsynsman och frågar om råd, men får veta att inget finns att göra.

På vägen tillbaka till flocken hittar de en järvdödad ren. En skidturist som bakspårat järven kommer just fram till slaktplatsen. Renskötarna är oeniga om vad som ska göras. Den äldre renskötaren bestämmer sig och börjar köra tillbaka för att gräva ut lyan. Tillsynsmannen har börjat bli fundersam och ringer tillbaka till den yngre renskötaren igen.

I den här kritiska situationen bryter man och kör sketchen en gång till. Under omtaget får de åskådande deltagarna när som helst gå in och byta ut någon av ”skådespelarna” för att istället själv spela en annan handlingsmöjlighet. Vid vilka punkter finns handlingsalternativ? Går det att komma ur krisen med ett positivt slut för olika parter – kanske för alla?

5.6 Demokrati och rovdjur

Faktabakgrund

Sverige har skrivit under Bernkonventionen, vars viktigaste budskap är att varje land som undertecknat den förbinder sig att värna om alla inhemska arters bevarande. När vi anslöt oss till EU förband vi oss också att följa det så kallade Habitatdirektivet, som enkelt sammanfattat innebär att vi ska göra allt för att skydda de arter direktivets bilagor inkluderar (däribland björn, järv, lo och varg), i deras naturliga utbredningsområden.

I mars 2001 beslutade riksdagen om övergripande mål för en sammanhållen rovdjurspolitik. Beslutet innebär att vi i Sverige har bestämt att björn, varg, järv, lodjur och kungsörn långsiktigt ska bevaras i den svenska faunan.

Allt detta är gjort i demokratins tecken. Inte minst rovdjursutredningen som låg till grund för rovdjurspolitiken var en grundlig utredning där alla intressegrupper i rovdjurfrågan uppsöktes och intervjuades. Ändå hörs spridda röster om ”vi” och ”dem”, ”glesbygd” kontra ”storstad” och ”myndighetsmissbruk”. Hur övervinns sådan misstro?

Naturvårdverket uppskattar att den illegala ”tjuvjakten” på rovdjur vara lika stor eller större än den lagliga jakten. Varje år förlorar forskningsprojekten radiomärkta rovdjur på så sätt att man vet eller har starka skäl att misstänka att djuren har skjutits illegalt.

Ibland hittas lemlästade djurkroppar och ibland upptäcks illegal handel med stora rovdjurskinn. Arbete pågår för att förstärka samarbetet mellan viltövervakare, polis, tull och åklagare, så att den illegala och ibland grymma jakten på björn, järv, lo och varg ska hindras bättre än idag.

Läs mer på sidan 4 i WWFs broschyr ”Att leva med rovdjur” och i kapitel 3 i Studiefrämjandets studiepärm.

Värderingsövning – demokrati

Syfte

Att synliggöra olika ståndpunkter angående rovdjurs förekomst i vårt land

Genomförande

Ledaren presenterar frågeställningen: Vilka rovdjur skulle du kunna tänka dig att ha och var? På golvet har ledaren markerat 6 positioner genom att lägga ut lappar från 1-6. Deltagarna uppmanas att bestämma sig på vilken siffra de vill placera sig utifrån de ytterlighetsalternativ som presenteras på siffra 1 respektive 6. Alla uppmanas att bestämma sig innan någon placerar ut sig.

De som sedan står på samma siffra kan prata med varandra om varför de valt just det alternativet.

Vilka rovdjur skulle du kunna tänka dig och var?

1	2	3	4	5	6
Alla rovdjur i hela landet				Inget rovdjur någonstans i landet	

Tips

Studera Sveriges rovdjurspolitik och de konventioner Sverige har förbundit sig till. Jämför olika organisationers rovdjurspolicys: i vad finns en samsyn och på vilka sätt skiljer sig de åt? Diskutera innebörden av dessa. Gör fler värderingsövningar kring lokal demokrati kontra nationell/internationella regelverk.

Faktaruta.

Resultat från en attitydundersökning att jämföra med efter genomförd värderingsövning.

Under 2001 genomfördes en attitydundersökning av Göran Ericsson, SLU, och Thomas A. Heberlein, Univ. of Wisconsin–Madison.

2 272 personer tillfrågades och 1776 svarade.

En av frågorna löd: Skulle du kunna acceptera att ha varg i närheten av platsen där du bor?

–Ja, svarade

55% av allmänheten

53 % av allmänhet i vargområde

44% av jägarna

35% av jägare i vargområde

Hur har vargarna kommit till vår natur?

Bakgrund

För en del deltagare kan det vara angeläget att undersöka sanningshalten i eventuella rykten om utplantering av varg. En del ifrågasätter vargars existensberättigande i Sverige för att de anser att vargar skulle ha planterats ut i svensk natur. För detta finns inga belägg och dementeras bestämt av såväl myndigheter som organisationer.

Syfte

Att undersöka om det finns deltagare i gruppen som har behov av att diskutera ursprunget till dagens Skandinaviska vargpopulation.

Genomförande

Ledaren läser upp frågan och de fyra alternativen. Varje alternativ ges ett hörn av rummet. Alla ska ha bestämt sig innan någon går till det hörn den har valt.

Varje hörn diskuterar sinsemellan om varför man har valt det alternativet och berättar sedan det för övriga hörn. Det är naturligtvis tillåtet att byta hörn om man ändrar sig. Uppmana deltagarna/eleverna till att tänka helt själva och att välja det hörn de tycker stämmer med deras uppfattning.

Varifrån kom de vargar som är ursprunget till dagens Skandinaviska vargpopulation?

- Människor har placerat ut dem.
- De har alltid funnits.
- De har rymt från någon djurpark.
- De har vandrat in från andra länder.

Uppdrag Journalist

Syfte

Övningen syftar till att öva sin förmåga att kritiskt granska media.

Genomförande

Vad skriver olika tidningar och varför? Hur påverkas vi? Samla klipp från olika tidningar (dagspress, jakt-tidningar, miljötidningar) under ett antal veckor. Granska olika reportage om hur de belyser rovdjursfrågor.

Använd dilemmaövningen. Deltagarna läser skildringen och får sedan ikläda sig rollen att vara journalister från olika tidningar (rikspress, lokalpress, jakt- eller miljötidningar) och skildra samma händelse genom att skriva varsin artikel om det. Diskutera resultaten.

Värderingsövning - tjuvjakt

Syfte

Att synliggöra olika ståndpunkter angående människans förhållningssätt till lagar och förordningar. Reflektera över om vi värderar tjuvjakt olika beroende på vad som tjuvskjuts.

Genomförande

Du äger cirka 10 ha mark och i det ingår jakträtt. Det finns inget jaktvårdområde, men ett samarbete er markägare emellan när det gäller älgjakten. För det syftet finns också en jaktledare i laget.

Du upptäcker att du har tjuvjakt på din mark. Vad gör du?

1. ringer polisen och anmäler det
2. ringer jaktledaren
3. bryr dig inte om det
4. eget alternativ

Låt var och en i gruppen första fatta ett eget beslut och välja ett av alternativen. Friheten finns till ett eget alternativ.

Låt sedan deltagarna mötas i mindre grupper där man diskuterar för- och nackdelar med de olika alternativen. Gruppen enas om ett alternativ som man presenterar och motiverar inför de andra. Avsluta med storgruppsdiskussion.

Presentera nu en ytterligare problematik, nämligen att det var tjuvjakt på björn. Be återigen var och en att först fatta sitt eget beslut och fortsätt dialogen som ovan.

Blir det någon skillnad i fördelningen av gruppens deltagare? Fundera på likheter och skillnader och försök att komma fram till förklaringar.

Hur gör man om man inte håller med om det som myndigheter har bestämt?

S.G.T.

Bakgrund

Uttrycket S.G.T. – skjut, gräv och tig, dyker upp i de områden där vargen etablerar sig. Inte direkt offentligt på till exempel paneldebatter som anordnas ute i olika vargområden, men däremellan, när man träffas och dryftar rovdjursläget.

En del jaktskribenter uppmanar, mer eller mindre förtäckt, sin läsare att ta lagen i egna händer – S.G.T.!

Är S.G.T. ett uttryck för en känsla av vanmakt och mest prat, eller skjuts rovdjur i tysthet ute i våra skogar? Vad innebär ett sådant förhållningssätt som ett försök att lösa problem i relation till demokrati?

Demokrati är svårt och kan leda till att någon grupp eller någon individ som inte får sin vilja igenom, känner sig förfördelad och sviken. Någon har sagt att demokrati är majoritetens diktatur över minoriteten!

Syfte

Att diskutera demokrati och ett demokratiskt synsätt med utgångspunkt i rovdjursfrågor. Att fundera över begreppet S.G.T., och hur det går ihop med vårt sätt att se på demokrati.

Genomförande

Fundera över problematiken och samtala om begreppet demokrati med utgångspunkt i till exempel S.G.T.!

Jämför den här frågeställningen med andra attitydfrågor i samhället där demokratins spelregler konkretiseras. Det kan t ex vara trafikfrågor eller lokala samhällsfrågor.

Vad skulle du göra om dina grannar började prata om S.G.T.? Här kan det vara lämpligt att utgå från metoden ”aktivt lyssnande” sidan nio.

5.7 Möjligheter med rovdjur

Faktabakgrund

Den positiva upplevelsen av att ströva i marker som också rymmer stora rovdjur uttrycks av många, men är svår att uppskatta i ekonomiska termer. Däremot kan livskraftiga rovdjursstammar ha ett både känslomässigt och ekonomiskt värde som jaktbart vilt och för turistsektorn. Att få se lospår, höra en vargflock yla, eller skymta en björn är en dröm för många svenskar och besökare till vårt land, som kan användas för naturturism.

När nu Sverige på flera sätt har bestämt sig för att hysa långsiktigt livskraftiga stammar, är det viktiga att belysa de positiva effekter och möjligheter som rovdjurens närvaro innebär. Vi behöver samtidigt göra upp rutiner som minskar risken för rovdjursangrepp på tamdjur, se till att staten kompenserar förluster med skäligt ersättning och finna bra sätt att lösa de problem som kan uppstå. Nu är tid för kreativt och positivt tänkande, och att ta till sig och utveckla idéer från andra.

Läs mer på sidorna 10-15 i WWFs broschyr "Att leva med rovdjur" och i kapitel 4 i Studiefremjandets studieperm.

"Love-bombing"

Syfte

Att få igång kläckandet av idéer kring möjligheter. Resultatet kan samlas till en idébank att använda i nästkommande övning.

Genomförande

Övningen går ut på att en av deltagarna får precisera ett problem som upplevs som stort och besvärligt. De andra deltagarna ska sedan "bombardera" personen med idéer på hur man skulle kunna lösa problemet. Inga negativa förslag, bara positiva, mer eller mindre realistiska. Personen ska bara suga i sig, anteckna och fråga för att få idéerna mer klara för sig, inte för att argumentera eller motbevisa.

Framtidsverkstad

Syfte

Syftet med framtidsverkstaden ska vara att skapa en tillvaro där människor lever med rovdjur utan alltför stora konfrontationer mellan människa och rovdjur.

Genomförande

Alt. 1: Förutsättning ges i form av berättelse eller bild där en situation beskrivs som består av en tätort med ett antal människor och en omgivning som är rik på vilt, även rovdjur.

Alt. 2: Förutsättningen är att ett område/kommun blivit utsett som pilotområde för att visa hur man löser rovdjursfrågor.

Att arbeta så här passar lite äldre elever eller vuxna.

Steg 1

Skapa visionen – idealläget i bild och text. Beskriv hur den önskvärda situationen skulle se ut där allt var frid och fröjd – med plats för människa och rovdjur.

Försök att tänka igenom så många olika perspektiv och frågeställningar som möjligt, med tanke på att alla som lever och bor i området ska kunna få plats att vara kvar.

Steg 2

Bryt ner visionen i konkreta steg, delmål, som måste uppnås för att visionen ska bli möjlig.

Steg 3

Formulera strategier för att nå dessa konkreta delmål. Vad behövs? Av vem? Formulera eventuellt även hinder för dessa strategier.

Välj en konkret första handling som gruppen är enig om och som man anser både möjlig och önskvärd.

Och till sist:

Avslutningsvis vill vi betona vikten av utvärdering. Tips på metoder för detta finns på sidan elva. Vi vill också föreslå att man upprepar värderingsövningen *Vad tycker du om att ha rovdjur i Sverige* samt *Demokrati*. Har attityderna förändrats? På samma sätt kan man upprepa vandringsamtalen.

På WWF är vi mycket tacksamma för synpunkter och information om hur många som använt materialet och vad ni tyckte om det. Adress finns på baksidan.

6 Förslag på informationskällor

Böcker och broschyrer

Att leva med rovdjur (broschyr)
Världsnaturfonden WWF, 2001
Kan laddas ner från hemsidan
www.wwf.se/rovdjur

Leva med rovdjur (studiepärm)
Studiefrämjandet Mitt
Tel: 060 - 66 25 50, 0278 - 63 63 63

Lodjuret – viltet, ekologin och människan
Olof Liberg
ISBN 91-88660-18-4

Björnen – viltet, ekologin och människan
Finn Sandegren och Jon Swenson
ISBN 91-88666-19-2

Vargen – viltet, ekologin och människan
Jens Persson och Håkan Sand
ISBN 91-88660-20-6

Är björnen farlig?
Skandinaviska Björnprojektet
ISBN 91-630-8485-6

Djurens spår och konsten att spåra
Åke Åronson och Peter Eriksson
ISBN 91-34-51018-4

Spår och tecken – ett litet häfte till hjälp vid artbestämning av stora rovdjur
Viltskadecenter
Tel: 0581 - 69 73 36

De vilda djurens rike
Sven & Ingegerd Zetterlund
ISBN 91-973422-5-4

Fakta om Björn Järv Lo Varg
Hans-Ove Larsson
ISBN 91-21-13244-5

Den lilla boken vargen
Elander, Lewenhaupt & Widstrand
ISBN 91-7709-465-4

Titta ett gryt
Erik R. Lindström
ISBN 91-7270-748-8

I björnskogen
Bertil Pettersson
ISBN 91-29-591155

Djuren kring mitt björngömsle
Bertil Pettersson
ISBN 91-86424-65-3

Vargen Ulva och hennes ungar
Curt Lofterud, Ingvar Björk
ISBN 91-27-02817-8

Rovdjurens liv och roll i nordisk natur
Erik R Lindström
ISBN 91-7586-515-7

Bears in the Wild
WWF International
www.panda.org

The Carpathians – Kingdom of the Carnivores
www.carpathians.org

Damage Prevention News
Nyhetsbrev från "A Large Carnivore Initiative for Europe" informerar och diskuterar olika skadeförebyggande åtgärder och metoder. Beställ på hemsidan
www.large-carnivores-lcie.org

Årsrapport 2000/01 Lodjursprojektet Vargprojektet
Viltskadecenter vid Grimsö forskningsstation
SLU

Intensivstudier av sändarförsedda vargar under sommaren/hösten 1999
Karlsson, Sand, Kjellander
Tel: 0581 - 69 73 35

Svenskarnas inställning till varg
Karlsson, Bjärvall, Lundvall
ISBN 91-620-4933-x
SNV Tel: 08 - 698 12 00

Varg i Skandinavien, statusrapport 1999/2000
Aronson mf
ISBN 82-7671-111-1

Videofilmer

• **I björnens tassemarker**
• **17 björnmöten på en kvart (en liten lathund för björnmötare)**
Bo Florén
Tel: 0226 - 108 80

• **Björnland**
• **Järvland**
• **Lodjur**
Bo Kristiansson
Tel: 0647 - 351 52

Föredragshållare, bildvisningar och studiebesök

Anders L Björklund
Naturfotograf
Föredrag "I Björnens Rike" – 400 björnmöten, beteende, samspel mm.
Box 126, 794 22 Orsa
Tel: 0250 - 55 22 05

Kunskapsprojektet De 5 stora
Fotograferna och skribenterna bakom rovdjursprojektet "De 5 stora", Magnus Elander, Staffan Widstrand och Johan Lewenhaupt är föredragshållare i rovdjursfrågor.
www.de5stora.com
Staffan Widstrand
E-post: photo@staffanwidstrand.se
Magnus Elander
E-post: amarok@algonet.se

ÁJTTE Svenskt Fjäll och Same-museum

Samiskt huvudmuseum och special-museum för fjällens natur och kultur.
Tel: 0971 - 17017 (reception)
E-post: ajtte@jokkmokk.se

ORSA Björnpark

Europas största björnpark. Samar-bete med skandinaviska björn-projektet.
Tel: 0250 - 462 00
www.orsa-gronklitt.se

Bosse Kristiansson

Fotograf, stillbild och film
Föreläsningar om: Den Skandina-viska fjällvärlden. Rovdjur i naturen och forskning däromkring. Svalbard.
E-post: vbild@home.se
www.vbild.f2s.com

Mats Rapp

Föredrag om vargen och varg-spårning.
E-post: mats.rapp@telia.com

Naturskolan Vassbo

Hälsingeingårdsskolan
Humlevägen 2, 791 45 Falun
Tel/fax: 0243 - 22 33 12

Siljanäs Naturum

Utställningar, bildspel, naturstig samt Dalarnas Rovdjurscenter.
Tel: 0247 - 23300
www.bjorkberget.nu

Samegården

Samiskt museum och kulturcentrum.
Brytargatan 14, 981 34 Kiruna
Tel: 0980 - 17029

Rovdjurscenter Nygård, Eks-härad

The Big Four of Scandinavia
Utställning, barnaktiviteter, föredrag och exkursioner om varg, björn, lo och järv.
Nygård 7, 680 50 Ekshärad
Tel: 0563 - 540 590
www.bigfour-scandinavia.com

JärvZoo, Järvsö

Djurpark för däggdjur och fåglar som ligger i ett område med mycket skiftande terräng.
Box 17, 820 40 Järvsö
Tel: 0651 - 411 25
e-post: info@jarvzoo.se
www.jarvzoo.se

TAIGA Natur & Foto

Mats & Karin Ericson
Föredrag / Bildvisningar om: Rov-djur på gott och ont. Transylvaniens Hemligheter. I Isbjörnens Rike.
Vallbo 32, 830 10 UNDERSÅKER
Tel/fax: 0647 - 352 25
e-post: mats@taiga.z.se
www.taiga.z.se

Adresser och hemsidor

Studiefrämjandet Riksförbundet

Box 49013
100 28 Stockholm
Tel: 08 - 5450 707 00
www.sfr.se
Distrikt Mitt
Box 216
821 22 Bollnäs
Tel: 060 - 66 25 50, 0278 - 63 63 63
www.sfr.se/mitt

Svenska Naturskyddsföreningen

Box 4625
116 91 Stockholm
Tel: 08 - 702 65 00
www.snf.se

Svenska Rovdjursföreningen

Box 144
793 24 Leksand
Tel: 0247 - 103 42
www.rovdjur.w.se

Naturvårdsverket

106 48 Stockholm
Tel: 08 - 698 10 00
www.environ.se

Svenska Jägareförbundet

Box 1
163 21 Spånga
Tel: 08 - 795 33 00
www.jagareforbundet.se

Viltskadecenter

Grimso
730 91 Riddarhyttan
Tel: 0581 - 69 73 35
www.viltskadecenter.com

Grimso Forskningsstation

730 91 Riddarhyttan
Tel: 058 1 - 69 73 00
www.grimso.slu.se

Wolf Education & Research Center

418 Nez Perce
PO Box 217
Winchester, Idaho 83555
ph: +1 208 924 6960
www.nezperce.org

The Carpathian Large Carnivore Project

www.clcp.ro

International Wolf Center,

Ely, Minnesota
www.wolf.org

A Large Carnivore Initiative for Europe

www.large-carnivores-lcie.org

AGRIA djurförsäkring

Box 70306
107 23 Stockholm
Tel: 020 - 88 88 88
www.agria.se

Statistiska Centralbyrån, SCB

Box 24300
104 51 Stockholm
samt **SCB**
701 89 Örebro
Tel: 506 94 801, 019 - 17 62 00
www.scb.se

Världsnaturfonden WWF

se adress på baksidan.

Att leva med rovdjur – Handledning

Rovdjur väcker tankar och känslor hos många. Att leva med rovdjur är en utmaning som vi står inför i många områden i Sverige. Rovdjur är en del av vår miljö och vi måste hitta olika vägar till samexistens. Vi hoppas att WWFs studiematerial ska vara ett bra verktyg i arbetet kring detta.

Den här handledningen vänder sig till dig som är lärare eller studiecirkelledare. Syftet med handledningen är att ge dig stöd i din roll som handledare, att föreslå metodik och konkreta aktiviteter.

Det är ett brett material som du kan plocka ur och använda i miljöundervisningen i grundskolan, gymnasiet och folkhögskolor samt i studiecirklar.

Handledningen ger förslag på en rad olika aktiviteter och bakgrundsinformation hittar du i WWFs broschyr ”Att leva med rovdjur” samt i Studieförbundets studiepärm ”Leva med Rovdjur”.

Såväl handledning som broschyr och mer därtill kan du hämta ner på WWFs hemsida: www.wwf.se/rovdjur. Där finns även en del av handledningens illustrationer som du kan skriva ut och använda som OH-bilder.

WWF erbjuder fortbildning för lärare och Studieförbundet ger kurser för studiecirkelledare. För mer information kontakta respektive organisation, se adressförteckning på sidan 31.

Världsnaturfonden WWF är med sina närmare fem miljoner supportrar världens ledande ideella naturvårdsorganisation. Vårt uppdrag är att:

- Bevara den biologiska mångfalden, det vill säga naturtyper, djur- och växtarter samt en genetisk variation.
- Främja ett uthålligt nyttjande av jordens naturresurser.
- Bekämpa föroreningar i luft, vatten och mark.

WWF arbetar i närmare 100 länder och de pengar som WWF varje år satsar i viktiga naturvårdsprojekt finansieras till största delen med bidrag från allmänheten.

Världsnaturfonden WWF

Ulriksdals Slott
170 81 Solna

Tel: 08 - 624 74 00
Fax: 08 - 85 13 29
E-post: info@wwf.se

www.wwf.se